

♦♦♦ BEKE MARGIT

Czapik Gyula egri érsek és Endrey Mihály püspökszentelési hordócskái

A szentelési hordócskák mint *insigniák* eredete visszavezethető a naturáliák felajánlására. Idővel a két hordócska a két kenyérrel és két gyertyával együtt a püspökszentelések kellékeivé váltak.¹ Ezek a papság legfontosabb cselekményének, a szentmiseáldozat bemutatásának materiái voltak. A püspökké szentelési misében az *offertorium* (felajánlás) tárgyai voltak a felszentelő püspök részére.

Az egri érsekség művészettörténésze, Lipp Mónika figyelt fel a náluk lévő hordócskákra és küldte el az ezekről készített fotókat. Minden hordócska párba állítható külső formája alapján. Az azonosításhoz a rájuk festett címerek nyújtanak segítséget. A címerek azonosítása viszont – amint kiderült – igen fáradságos, sok időt igénylő kutatás eredménye, különösen a módszer megállapítása miatt. Mivel a címerek nincsenek összegyűjtve, az egri érseki levéltárhoz fordultam, de nem kaptam érdemi eligazítást. A líceumi könyvtár készségesen segített az *ex-libris*ek felkutatásában, de ezek sem vezettek eredményre. Ezért szinte járatlan utakon kellett elindulni. Szerencsére jelent már meg publikáció Endrey Mihály szentelési hordócskáiról, amelyeknek a fotói megtalálhatók a Prímási Levéltárban.² Már csupán a szentelő főpapot kellett azonosítani, aki Czapik Gyula egri érsek volt. Az erre vonatkozó adatokat megerősítette az egri gyűjtemény egyik festménye, amelyen Czapik Gyula képe mellett a címere is látható.

¹ Bővebben: BEKE Margit, *Szokrális hordócskák mint püspökszentelési insigniák*, in *Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis V* (2011) 45–74.

² BEKE Margit, *Fejezetek az új- és legújabb kori elítélkezéshez. A katolikus egyház szerepe a modern magyar értelmiségi elit nevelésében a bécsi Pázmáneumban* (akadémiai doktori értekezés; Budapest 2011) 66–68.

1. KÉP. CZAPIK GYULA PORTRÉJA A CÍMERREL. Egri érsekség. Nagy Kálmán fotója

Endrey Mihályt 1950. november 20-án nevezték ki baratai címre püspökké és egri segédpüspökké. Szentelése 1951. április 1-jén történt. Miért éppen Czapik Gyula szentelte püspökké? A szentelést általában az illetékes egyházmegye pátriárkája, érseke szokta végezni, bár megjegyezték, hogy Serédi Jusztinián primásként szívesen szentelt püspököket. Mindszenty József azonban 1951-ben már nem végezhetett szentelést érseki székének akadályoztatása miatt. Ebben az esetben a püspök érsekére hárult a szentelés feladata. Czapik Gyula ekkor egri érsek volt, Endrey Mihály pedig címzetes püspökként egri segédpüspök lett.

Czapik Gyula³ Szegeden született 1887. december 3-án. Atyja, Gyula könyvkereskedő és nyomdatulajdonos volt, ez fontos adat a mi szempontunkból. Teológiai tanulmányait Temesvárott és Bécsben végezte. Pazmanita növendékként Bécsben szentelték pappá 1910. július 14-én. Ez után káplán a

³ Czapik Gyula életéről: vö. GULYÁS Pál, *Magyar írók élete és munkái* (Budapest 1939) IV, 1239-42; PFEIFFER János, *A veszprémi egyházmegye történelmi névtára (1630-1950)* (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae VIII) (München 1987) 20-21, további irodalommal. Budapesten hunyt el 1956.

Csanádi egyházmegyei Nákófalván. Ezután felsőbb tanulmányait Bécsben, az Augustineumban folytatta, mialatt Horthy Miklós fregattkapitány gyermekeinek nevelője volt. 1912-ben Nagybecskerekén káplán, hittanár, börtönlelkész. 1912-ben Temesvárott teológiai tanár, a kisszeminarium tanulmányi felügyelője 1913-ban. 1916-ban a szeminarium prefektusa. Több lapot szerkesztett, mint a *Havi Közlöny*, *Die Zeitung*, *Temesvári Újság*. A román megszállás alatt, 1919-ben Buda-pestre költözött, és szerkesztette az *Egyházi Lapok*, a *Magyar Kultúra* és *A Szív* c. lapokat. 1924. szeptember 20-án a budapesti teológia doktori karának tagja lett. 1915. május 27-én pápai kamarás. 1929-ben a nagyváradai káptalan irodalmi stallumát kapta meg, de továbbra is a fővárosban tartózkodott. 1930-ban szalócmonostori c. apát, 1935-ben pápai prelátus. 1939. július 19-én veszprémi püspökké nevezték ki. Érseke, Serédi Jusztinián szentelte püspökké 1939. augusztus 27-én Breyer István győri és Madarász István kassai püspök társszentelőkkel a budapesti Egyetemi templomban. Szeptember 27-én vette át a kormányzást. Jelmondata: *Cordi Jesu corda omnium* (másutt *omnia*).⁴ 1941. október 6-án bal eset érte, aminek következtében sokáig betegeskedett. Szmracsányi Lajos érsek halála után 1943. május 7-én kinevezték egri érsekké, székét június 30-án foglalta el. 1944. március 7-ig apostoli adminisztrátorként, ezután érsekként működött. Az érseki palliumot az 1946. február 26-i pápai konzisztóriumon kapta meg, ezzel magyarázható, hogy kétféle címere maradt fenn a hordócskákon: az egyik püspöki bojtokkal és némileg más címerrel, míg a másik palliummal van ellátva.

Érseki címerében kék pajzsmezőben a pajzstalpon lebegő ezüstszínű, vörös bőrkötéses nyitott Szentírás lapjain fekete/ezüstszínű alfa és omega betűk láthatók. Fölötte barna töviskoszorúban szintén lebegő vörös, lángoló szív, a koszorú mellett, cölöpszerűen elhelyezve, jobbról lebegő ezüst toll, balról lebegő zöld olajág látható. A címerfőn ezüstszínű, három fekete kereszttel díszített pallium. Mögötte cölöpszerűen elhelyezett pátriárkai arany kereszt, jobbról haránt a címer sarkára helyezett arany mitra, balról haránt díszes arany pásztorbot. Fölöttük zöld színű érseki kalap, róla kétoldalt lehulló 1+2+3+4 bojt. A kereszt előtt alul ezüst, két kereszttel díszített stólán olvasható a jelmondat fekete betűkkel: CORDI JESU + CORDA OMNIUM.⁵ A szentelési hordócskák eme felületén látható a csap, felül pedig a dugó. Ő volt a boldoggá avatott Apor Vilmos társszentelője.

Czapik érsek fiatalabb korában nyomdászmesterséget tanult, így a Korda Nyomda és Könyvkiadó Vállalat igazgatója méltán lehetett. Valószínű, hogy szülői otthonának emlékét is megidézi címerében, noha erről hallgatott.

április 25-én a Széher úti kórházban 69 évesen. Temetését Shvoy Lajos székesfehérvári püspök, esztergomi apostoli adminisztrátor végezte az egri bazilika kriptájában április 28-án.

⁴ Minden szív Jézus szívéé.

⁵ Jézus Szívének minden szívét.

Címerében a könyv, amely a Szentírás formájában van jelen, valamint a toll ezt az időt és atyai emléket idézi. Címeréről így vallott: „Az én Mindenem, Uram és Parancsolóm, céloom és jutalmam, indítóm és reménységem: Krisztus. Ezt fejezi ki szentséges Szívének képe, amely címeremnek uralkodó szimbóluma. E Szívből lángok törnek ki, ami a hitet jelenti. – Jézus Szíve fölött kereszt áll, mint az engedelmesség és törvénytisztelet jelképe. – Jézus Szívét töviskorona veszi körül, jelképeként az Isten jóságát sértő bűnnek és az engesztelés után vágyó isteni fájdalomnak. – Címeremben látható az író toll, jelképe eddigi munkásságomnak, de jelképe jövő törekvéseimnek is, amely korszerű pasztorális tevékenységre irányul. – A Szent Szív képének másik oldalán olajág áll, a béke közismert szimbóluma. Akik ismernek, tudják rólam, hogy nem vagyok félnék és állom a harcot is, ha kell. Ámde a Béke Fejedelmének vagyok a papja és elsősorban a békét óhajtom magam is. ...Címerem alját az evangéliumos könyv foglalja el, mint összes törekvéseim indítójának, alapjának a szimbóluma... Az evangélium egyik jelenete kora ifjúságomban megragadott, s azóta él bennem. A Jeruzsálem felett könnyező Krisztus képe ez, amikor erkölcsi rendje magaslatára emelte az evangéliumot.”⁶

Ki volt a felszentelt? Endrey Mihály⁷ Budapesten született 1905. november 2-án. Középszkolai tanulmányait Szentendrén, majd Vácott végezte. Teológiai stúdiumokra Innsbruckban járt, ahol doktori címet szerzett. 1928. augusztus 12-én szentelték pappá. Vácott teológiát, dogmatikát tanított, a szeminárium prefektusa és spirituális lett. Majd a váci püspök szertartója, titkára és végül irodaigazgatója. 1942-ben az Actio Catholica egyházmegyei, 1948-ban országos igazgatója. 1946-ban váci tb. kanonok. 1950-ben Soroksáron adminisztrátor. 1950. november 20-án XII. Pius pápa barátai címzetes püspökké és egri segédpüspökké nevezte ki. A *praeconisatio* tehát 1950. november 20-án kelt, a kihirdetés azonban jóval később, 1951. március 19-én, a tavaszi püspöki konferencián történt.

Egy szemtanú, Petróci Sándor, aki akkor a váci püspökségen dolgozott titkárként, emlékezésében ír a körülményekről.⁸ Azon a tavaszon Czapik Gyula váratlanul bejelentkezett Pétery József váci püspöknél. Mindenki találgatta, miért jön. Czapik kb. egy óra hosszat időzött a püspöknél. Pétery a vacsoránál semmit nem mondott a látogatásról. „Az akkor még élő protokoll szerint a

⁶ SAÁD Béla, *Tíz arckép* (Ecclesia, h.n. 1983) 124-125. Első érseki beszédéből idéz a szerző.

⁷ Endrey Mihály életéről: vö. BEKE Margit, *Az Esztergom (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006* (Budapest 2008) 169-170. Vácott hunyt el 1977. július 4-én, életének 72., papsá-

püspököt nem lehetett kérdezni.” Másnap Petróci Pesten a Ferenciek teréről a Központi Szeminárium felé tartva (bizonyára Péteryvel) Jámbor Dezsővel, a *Magyar Kurír* szerkesztőjével találkozott, aki egy különlenyomatot tartott a kezében. A címben: Endrey Mihály püspöki kinevezése és Bárd János kinevezése. Endrey addig Czapik elnöksége alatt munkatársa volt az Actio Catholica-ban. Egyébként az Actio Catholica elnöke a mindenkori esztergomi érsek, de ekkor Mindszenty József börtönben volt. Endrey 1948. december 1-től a külföldre távozott Mihalovics Zsigmond utódjaként működött. Nem okozott gondot egri segédpüspöki kinevezése. Pétery József püspöktől senki nem kért információt, pedig főpásztor volt Endreynek.

Püspökszentelésére 1951. április 1-jén került sor. Czapik Gyula egri érsek szentelte püspökké. A helyszínt az indokolta, hogy az Actio Catholica központja a ferencesek környékén volt, tehát a ferences templom közelsége a magyarázat. Az Esztergomi Főegyházmegyében 1957 júniusától 1958. október 17-ig kormányzott mint speciális delegátus, amely tisztségről 1958 szeptemberében lemondott. 5 éven át Vámosmikolán tartották házi őrizetben. Itt a Caritas Internationalis küldeményeit irányította. 1964-ben Budapest – Bakáts téren kisegítő lelkész. 1972. február 8-án pécsi segédpüspök, 1975. január 10-én váci megyéspüspök lett. Képzett, tehetséges, józan eszű és a szegényeket kedvelő, az Oltárszentséget tisztelő személy volt. A római szentévi zárándoklaton részt vett. A *Vác-egyházmegyei Papok Közleményei* c. folyóirat szerkesztője (1943–1944) is volt.

Endrey Mihály címere: vágott címer pajzsában, alul zöld, felül kék mezejében arany latin kereszt látható. Zöld színű püspöki kalapról kétoldalt 1+2+3 zöld színű bojt hull alá. Mögötte cölöpszerűen a püspöki zöld kalap fölé magasodó arany kereszt látható. A jelmondat alul arany stólán fekete betűkkel írva olvasható: PRO FIDE ET POPULO.⁹

A 2. számú kép bal oldali, aranyozott hordócskáján Czapik címere látható. Ennek a szélessége 16 cm, magassága 25 cm, hossza 24,5 cm. A jobb oldali hordócska ezüstözött, ezen Endrey címere látható. Szélessége 16 cm, magassága 22 cm, hossza 24 cm. A hordócskák másik oldalára a másik személynek a címerét festették (4. kép).

Mindkét tölgyfából készült hordócska 4 db abronccsal, felül dugóval van ellátva, és egy-egy fenekén csap található.

gának 49., püspökségének 26., megyéspüspökségének 3. évében. A vámosmikolai plébánia falán emléktábla jelzi ott-tartózkodását.

⁸ PETRÓCI Sándor, *Emlékek Pétery József püspökről* (Budapest 1997).

⁹ A hitért és a népért.

2. KÉP. CZAPIK GYULA ÉS ENDREY MIHÁLY HORDÓCSKÁI A CÍMERREL ÉS ABRONCSOKKAL.
Egri Érsekség. Nagy Kálmán fotója

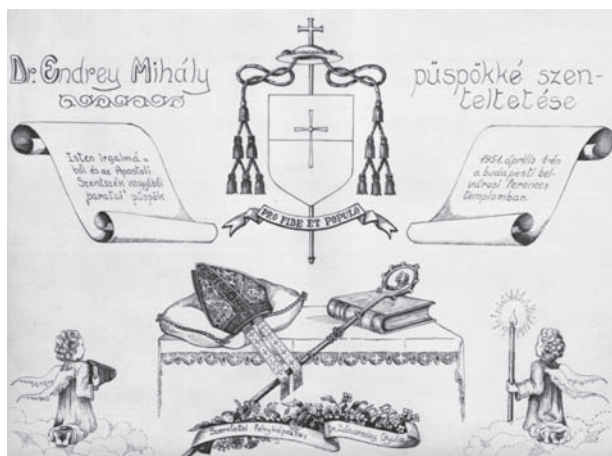
3. KÉP. CZAPIK GYULA ÉS ENDREY MIHÁLY HORDÓCSKÁI AZ ELŐLAPOKKAL, CSAPPAL ÉS DUGÓVAL
Egri Érsekség. Nagy Kálmán fotója

Az Endrey Mihály püspök szentelésével kapcsolatos fényképek azért kerülhettek a Prímási Levéltár gyűjteményébe, mert Esztergomban ordinárius volt 1957 júniusától 1958. október 17-ig. A három fénykép közül az első emléklapként szerepel fontos információkkal. Felirata: Dr. Endrey Mihály püspökké szenteltetése. A kép felső központi helyén Endrey Mihály püspöki címere áll a jelmondatával. Ezt két fóliáns veszi közre. A bal oldalin ez áll: *Isten irgalmából és az Apostoli Szentszék kegyéből „baratai” püspök.* A jobb oldalin ez olvasható: *1951. április 1-én a budapesti belvárosi ferences templomban.*

4. KÉP. ENDREY MIHÁLY ÉS CZAPIK GYULA HORDÓCSKÁI A HÁTLAG CÍMEREIVEL.
Egri Érsekség. Nagy Kálmán fotója

A fotó alsó részének központjában leterített oltár látható, azon balról vánkoston nyugszik a mitra, jobb oldalon bőrkötéses misekönyvre fektetett pásztorbot. Az oltár előtt virágfüzérrel díszített szalagra ezt írták: *Szeretettel fényképezte Dr. Záhorszky Gyula*. Az alsó sarkokban egy-egy puttó térdel, az egyik fényképezőgépet tart – humoros formában becsempészte a fotós önmagát –, a másik égő gyertyát. A második fénykép érdekessége az oltáron lévő két hordócska és két kenyér a szentmise bemutatásának kellékei között. A harmadik fotó az offertórium pillanatát örökíti meg, amint a térdeplő Endrey Mihály átnyújtja a két kenyeret a szentelő érseknek.

5. KÉP. ENDREY MIHÁLY SZENTELÉSI CÍMLAPJA.

PL Fotógyűjtemény Fotótár. Záhorszky Gyula fotójáról Hegedűs András felvétele

6. KÉP. CZAPIK GYULA ÉS ENDREY MIHÁLY SZENTELÉSI HORDÓCSKÁI ÉS KENYEREI AZ OLTÁRON.
PL Fotógyűjtemény. Záhorszky Gyula fotójáról Hegedűs András felvétele

7. KÉP. ENDREY MIHÁLY SZENTELÉSI KENYEREKET AJÁNL FEL CZAPIK GYULÁNAK. PL Fotógyűjtemény.
Záhorszky Gyula fotójáról Hegedűs András felvétele

Ebben az esetben tehát nem csupán a szentelési hordócskákról és kenyerekről van tudomásunk, hanem szinte dokumentáltan ezeknek az *in situ* bemutatása is fennmaradt. Általában elmondható, hogy az egyik hordócska aranyozott, a másik ezüstözött, akárcsak a kenyerek színe is. Az egyik hordócskában vörös, a másikban fehér bor lehetett.

8. KÉP. CZAPIK GYULA, 1946 ELŐTTI HORDÓCSKÁK CÍMERREL. Egri érsekség. Nagy Kálmán fotója

9. KÉP. CZAPIK GYULA, 1946 ELŐTTI HORDÓCSKÁK FENEKE ÜRESEN. Egri érsekség. Nagy Kálmán fotója

Ezeken felül az egri érseki gyűjteményben található még két hordócska, amelyeken Czapik Gyula püspöki címere látható (8. kép). A hátlapja teljesen üres (9. kép), viszont igen díszesek a hordócska tartói, ezért bátorodom feltételezni, hogy ott, talán szentelő főpapként, Serédi Jusztinián címere lehetett. Ezeken, a kék pajzsmező talpán vörös asztalon fekszik a Szentírás, rajta vörös

alfa és omega betűk olvashatók. Fölötte a töviskoszorú és benne a szív a lángokkal és a kereszttel ugyanaz, mint a későbbi címerben. A toll és az olajág azonban az asztalra állítva található. A püspöksüveg Ó- és Újszövetségre utaló szalagja a pajzs két oldalára fekszik. A kereszt és a pásztorbot elhelyezése megegyezik a fenti címerével. Itt nem kereshetjük a palliumot, hiszen a zöld bojtok 1+2+3 számai a püspöki rangot jelölik. A jelmondat nem változott.

Érdekes ezeken a címereken a szív ábrázolása, amely a 19. század előtt nem tartozott a címerképek közé. Természetes, vörös színben ábrázolják, szinte naturalisztikusan, mégis a lángok és a kereszt feltüntetésével nem csupán a szeretet, a fájdalom, hanem a remény jelképe is, hiszen a feltámadást is jelenti. Ez bizonyára összefüggésben van a Jézus Szíve-tisztelettel.